O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA UCHUVCHISIZ UCHISH APPARATLARI VA ULARGA QARSHI KURASHISH VOSITALARINING TUSHUNCHASI, TASNIFI HAMDA HUQUQIY XUSUSIYATLARI

*leytenant **Jo‘rayev Baxtiyor Faxriddin o‘g‘li***

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada 2026-yil holatiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasida uchuvchisiz uchish apparatlari (UUA) va ularga qarshi kurashish vositalarining (C-UAS) huquqiy maqomi, tasnifi hamda institutsional boshqaruv mexanizmlari kompleks ravishda tahlil qilinadi. So‘nggi qonunchilik islohotlari (2024–2026-yillar) doirasida havo makonidan xavfsiz foydalanish hamda milliy xavfsizlik manfaatlari o‘rtasidagi mutanosiblik tizimlashtirilgan. Maqolada xalqaro Scopus/WoS ilmiy adabiyoti doirasidagi ilmiy bo‘shliq (research gap) aniqlanib, rivojlanayotgan davlatlar uchun riskka asoslangan yeni tabaqalashtirilgan huquqiy rejim modeli taklif etilgan. Ma’muriy prefetsiya hamda qurilmalarni ixtiyoriy topshirish normalarining kriminologik samaradorligi baholangan.

Kalit so‘zlar: uchuvchisiz uchish apparati, C-UAS, antidron, aviatsiya huquqi, havo makoni, ma’muriy prefetsiya, milliy xavfsizlik, shaxsiy hayot daxlsizligi.

Аннотация: В данном исследовании на основе состояния законодательства на 2026 год проводится комплексный анализ правового статуса, классификации и институциональных механизмов беспилотных летательных аппаратов (БПЛА) и средств противодействия им (C-UAS) в Республике Узбекистан. В рамках недавних реформ (2024–2026 гг.) систематизирован баланс между безопасным использованием воздушного пространства и интересами национальной безопасности. В статье выявлен научный пробел (research gap) в международной литературе и предложена модель дифференцированного правового режима, основанная на оценке рисков. Оценена криминологическая эффективность административной преюдиции и норм о добровольной сдаче аппаратов.

Ключевые слова: беспилотный летательный аппарат, БПЛА, C-UAS, антидрон, авиационное право, воздушное пространство, административная преюдиция, национальная безопасность.

Abstract: This study provides a comprehensive analysis of the legal status, classification, and institutional framework of Unmanned Aerial Vehicles (UAVs) and Counter-UAS (C-UAS) technologies in the Republic of Uzbekistan as of 2026. Within the scope of recent legislative reforms (2024–2026), the balance between safe airspace utilization and national security interests is systematized. The paper identifies a significant research gap in global literature regarding transition economies and proposes a risk-based differentiated regulatory model. Furthermore, the criminological efficacy of administrative prefection and voluntary surrender clauses is critically evaluated using comparative legal methods.

Keywords: unmanned aerial vehicle, UAV, C-UAS, anti-drone, aviation law, airspace regulation, administrative prefection, national security, privacy rights.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda iqtisodiyotni raqamlashtirish, innovatsion texnologiyalarni jalb etish hamda qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish bo‘yicha amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar kontekstida UUAlardan unumli foydalanish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Shunga qaramay, mazkur texnologiyalarning ommalashuvi an’anaviy havo makonidan foydalanish xavfsizligini ta’minlash, davlat chegaralarining daxlsizligi, kritik strategik obyektlarning himoyasi hamda shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlar xavfsizligi kabi fundamental huquqiy qadriyatlarga nisbatan jiddiy xavf-xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, huquqbuzar dronlarning noqonuniy parvozlari, terrorchilik yoki josuslik maqsadlarida qo‘llanilishi ehtimoli global darajada uchuvchisiz uchish apparatlariga qarshi kurashish vositalari (Counter-UAS / C-UAS / Antidron tizimlari) bozorining shakllanishiga hamda ularning huquqiy maqomini qat’iy tartibga solish zaruriyatiga zamin yaratdi.

Ushbu maqolaning bosh ilmiy muammosi shundan iboratki, O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilik tizimida UUA va uning ajralmas komponenti hisoblangan C-UAS tizimlarining material va protsessual huquqiy maqomi, ularning ma’muriy-huquqiy, fuqarolik-huquqiy hamda jinoyat-huquqiy tabiati tizimli konseptual asosda to‘liq ishlab chiqilmagan. Klassik aviatsiya va havo huquqi normalari asosan bortida uchuvchisi bo‘lgan an’anaviy havo kemalariga moslashtirilgan bo‘lib, ular uchuvchisiz tizimlarning yuqori avtonomlik darajasi, sun’iy intellekt tomonidan boshqarilish imkoniyatlari hamda aloqa kanallarining kiberxavfsizligi kabi zamonaviy xususiyatlarini to‘liq qamrab olishga ojizlik qilmoqda. Bundan tashqari, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarda terminologik dualizm (nomuvofiqlik) mavjud: bir vaqtning o‘zida ham 'uchuvchisiz uchish apparati' (UUA), ham 'uchuvchisiz havo kemasi' (UHK) tushunchalari tizimsiz ravishda ishlatib kelinmoqda. Bu holat esa huquqni qo‘llash, litsenziyalash hamda sud-tergov organlari faoliyatida jiddiy huquqiy kolliziyalarni keltirib chiqarmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida 2026-yil holatiga ko‘ra, uchuvchisiz uchish apparatlari aylanmasini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi tizimli va qat’iy iyerarxiyaga ega. Davlat mustaqilligi, hududiy yaxlitlik va havo makonining suvereniteti asoslari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining prinsiplaridan kelib chiqadi. Mazkur konstitutsiyaviy normalar doirasida Havo kodeksi butun aviasiya faoliyatining fundamental qonuniy asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Yaqin o‘tmishda O‘zbekiston qonunchiligi dronlar masalasida o‘ta keskin, jazolovchi xarakterga ega edi. Chunki 2019-yildagi o‘zgartirishlarga binoan, UUAlarni noqonuniy olib kirish yoki ulardan foydalanish to‘g‘ridan-to‘g‘ri Jinoyat kodeksining 244-4-moddasiga muvofiq jinoiy javobgarlikka va uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilish jazosiga sabab bo‘lar edi. Ushbu holat ko‘plab xorijiy sayyohlar va tadbirkorlarning bilmasdan sodir etgan qilmishlari uchun og‘ir sanksiyalarga uchrashiga va mamlakatning investitsiyaviy hamda turistik jozibadorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishiga olib keldi.

2024-yil may oyida vaziyat tubdan o‘zgardi va qonunchilik sezilarli darajada liberallashtirildi. O‘zbekiston Respublikasining O‘RQ-926-sonli Qonuni bilan Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga yangi 116-2-modda kiritildi. Ushbu moddaga muvofiq, uchuvchisiz uchish apparatlarini, ularning butlovchi va ehtiyot qismlarini qonunga xilof ravishda olib kirish, o‘tkazish, olish, saqlash yoki ulardan foydalanish birinchi marta sodir etilganda ma’muriy huquqbuzarlik deb topiladi va apparatlarni davlat foydasiga musodara qilgan holda bazaviy hisoblash miqdorining (BHM) 10 baravaridan 20 baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi. Endilikda Jinoyat kodeksining 244-4-moddasi faqatgina shunday harakatlar uchun ma’muriy jazo qo‘llanilganidan keyin, ya’ni ma’muriy prefetsiya holatida takroran sodir etilsagina jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, islohotning eng progressiv jihati shundan iboratki, MJtK 116-2-moddasining ikkinchi qismida hamda JK 244-4-moddasining eslatma qismida rag‘batlantiruvchi norma belgilangan: uchuvchisiz uchish apparatlarini, ularning butlovchi va ehtiyot qismlarini ixtiyoriy ravishda topshirgan shaxs ma’muriy hamda jinoiy javobgarlikdan to‘liq ozod qilinadi. Bu norma kriminologik nuqtayi nazardan yashirin (latent) dronlar aylanmasini kamaytirishda va fuqarolarning huquqiy kafolatlarini ta’minlashda o‘ta yuqori samaradorlik ko‘rsatmoqda.

Hukumat darajasida esa Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 26-noyabrdagi 322-sonli qarori hamda uning rivoji sifatida qabul qilingan keyingi normativ hujjatlar (masalan, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 15-noyabrdagi 658-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizom) UUAlarni mamlakatga olib kirish va ulardan foydalanish tartibini belgilaydi. Unga ko‘ra, parvozlarni amalga oshirish uchun faqatgina Vazirlar Mahkamasining alohida qarorlari bilan ruxsat beriladi hamda Transport vazirligi huzuridagi Fuqaro aviatsiyasi agentligi (O‘zaviasiya) tomonidan davlat ro‘yxatidan o‘tkaziladi. Parvoz rejalari esa Mudofaa vazirligi va Havo harakatini boshqarish markazlari bilan majburiy tartibda kelishilishi shart.

O‘zbekiston Respublikasining Havo kodeksida va Hukumat qarorlarida asosan 'uchuvchisiz uchish apparati' atamasi qo‘llaniladi, biroq aviatsiya qoidalarida ba’zan

'uchuvchisiz havo kemasi' termini ham ko‘zga tashlanadi. Ushbu nomuvofiqlikni bartaraf etish va qonunchilikni ICAO standartlariga moslashtirish uchun biz yuqorida taklif etgan 'Uchuvchisiz havo kemasi tizimi' (UHKT) tushunchasini qonunchilik darajasida mustahkamlash zarur deb hisoblaymiz. Zero, jinoyat yoki ma’muriy huquqbuzarlik tarkibini aniqlashda faqat dronning o‘zini musodara qilish yetarli emas, balki uning boshqaruv pulti (stansiyasi) va kiber-komponentlari ham huquqbuzarlik quroli sifatida huquqiy baholanishi lozim.

Jadval-1.1

UUAlarning kompleks huquqiy tasnifi va istiqbolli rejim

Tasniflash mezoni	**Huquqiy toifalari**	**Amaldagi huquqiy rejimi (O‘zbekiston, 2026)**	**Xalqaro tajriba asosidagi istiqbolli tavsiya**
Maksimal uchish vazniga ko‘ra (MTOM)	1. Mikrodronlar (<250 gr) 2. Mini-dronlar (250g - 25kg) 3. Og‘ir UUAlar (>25 kg)	Vaznidan qat’i nazar barcha turdagi apparatlar uchun bir xil qat’i ruxsatnoma va taqiq rejimi amal qiladi.	Mikrodronlarni ruxsatnomalardan ozod qilish (faqat foto/video taqiqlangan zonalardan tashqarida). Qolganlarini soddalashtirilgan deklaratsiya qilish.
Boshqaruv tabiati va avtonomligi	1. Masofadan boshqariladigan 2. Gibrid (avtopilotli) 3. To‘liq	Qonunchilik asosan operator tomonidan masofadan radio-kanal orqali boshqariladigan	To‘liq avtonom (AI) dronlar keltirgan zarar uchun fuqarolik javobgarligini dasturchi va mulkdor o‘rtasida

	avtonom (AI tizimli)	apparatlarga moslashgan.	taqsimlash mexanizmini joriy etish.
Foydalanish maqsadiga ko‘ra	1. Fuqarolik (tijorat) 2. Davlat (harbiy, xavfsizlik) 3. Eksperimental (ilmiy)	Faqat vazirliklar va alohida Hukumat qaroriga ega yuridik shaxslarga ruxsat berilgan. Jismoniy shaxsharga taqiqlangan.	Tijorat va ilmiy maqsadlar uchun xavfsizlik sertifikatiga ega jismoniy shaxslarga ham litsenziya olish huquqini berish.
Xavflilik va operatsiya rejimiga ko‘ra	1. Past xavfli (Ochiq) 2. O‘rta xavfli (Maxsus) 3. Yuqori xavfli (Sertifikatlangan)	Bunday tabaqalanish mavjud emas, barcha operatsiyalar yuqori xavfli deb baholanadi.	Yevropa Ittifoqining (EASA) risk-assessment (SORA) modelini to‘liq joriy etish orqali biznes faoliyatini erkinlashtirish.

Uchuvchisiz aviatsiyaning rivojlanishi muqarrar ravishda unga qarshi harakat qiluvchi tizimlarning ham evolyutsiyasini taqozo etdi. Xalqaro amaliyotda C-UAS (Counter-Unmanned Aircraft Systems) deb yuritiluvchi texnologiyalar asosan ikki turga bo‘linadi: aniqlash (passiv) va ta’sir ko‘rsatish/zararsizlantirish (faol) vositalari. Faol ta’sir ko‘rsatish vositalari o‘z navbatida radioelektron bostirish (Soft-kill), ya’ni dronning GPS signalini yo‘qotish yoki navigatsiyasini buzish (spoofing) hamda kinetik yo‘q qilish (Hard-kill), ya’ni lazer, to‘r otish yoki o‘qotar qurollar yordamida jismoniy yakson qilish uslublaridan foydalanamiz.

C-UAS vositalaridan foydalanish bir qancha huquqiy sohalarning tubdan to‘qnashuviga olib keladi. Birinchidan, radioelektron bostirish qurilmalari (jammerlar) yuqori chastotali signallarni tarqatish orqali nafaqat huquqbuzar dronni, balki shu hududdagi fuqaro aviatsiyasi aloqa tizimlarini, uyali aloqa operatorlari tarmoqlarini hamda favqulodda xizmatlar radiostansiyalarini ham bloklab qo‘yishi mumkin. Bu holat O‘zbekiston Respublikasining 'Radiochastota spetri to‘g‘risida'gi Qonuni talablariga muvofiq radiochastota spektridan qonuniy foydalanuvchilarning huquqlarini buzadi. Ikkinchidan, kinetik usulda dron urib tushirilganda, uning bo‘laklari aholi punktlariga, transport vositalari yoki fuqarolarning shaxsiy mulki ustiga qulab, moddiy zarar yoki jismoniy jarohat yetkazishi xavfi yuqori bo‘ladi.

Ushbu huquqiy xavf-xatarlardan kelib chiqib, bizning qat’iy ilmiy-huquqiy pozitsiyamiz shundan iboratki, O‘zbekiston Respublikasida C-UAS (antidron) vositalarining aylanmasi va ularni qo‘llash ustidan mutloq davlat monopoliyasi o‘rnatilishi shart. Hech bir xususiy xavfsizlik tuzilmasiga, nodavlat tashkilotga yoki jismoniy shaxsga faol antidron qurilmalariga egalik qilish va ulardan foydalanish huquqi berilishi mumkin emas. Bunday vakolat faqatgina Davlat xavfsizlik xizmati (DXX), Mudofaa vazirligi, Ichki iamallar vazirligi hamda Milliy gvardiya kabi harbiylashtirilgan davlat organlariga, shuningdek, strategik aeroportlar va kritik infratuzilma obyektlarining maxsus sertifikatlangan xavfsizlik xizmatlarigagina tegishli bo‘lishi lozim. Mazkur organlar tomonidan antidron vositalarining qo‘llanilishi ma’muriy va jinoyat huquqi doktrinasidagi 'oxirgi zaruriyat' (extreme necessity) yoki 'qonuniy vakolat doirasida harakat qilish' instituti doirasida baholanishi lozim bo‘lib, bu holatda qonuniy choralarning ko‘rilishi natijasida donga yoki uchinchi shaxslarga yetkazilgan moddiy zarar uchun davlat xizmatchilarining shaxsiy javobgarligi istisno qilinishi qonun bilan kafolatlanishi kerak.

Jadval-1.2

UUA va C-UAS regulyatsiyasi bo‘yicha xalqaro tajriba qiyosiy tahlili

Davlat / Hudud	UUA ro‘yxatga olish va parvoz tartibi	Anti-drone (C-UAS) huquqiy rejimi	Noqonuniy foydalanganlik uchun sanksiyalar	O‘zbekiston uchun transfer qilish mumkin bo‘lgan element
O‘zbekiston (2026)	Mutloq ruxsatnoma tizimi. Faqat yuridik shaxslarga ruxsat beriladi. Elektron xavf monitoringi joriy etilmoqda.	Qonuniy tartibga solish to‘liq shakllanmagan. Amaliyotda harbiylashtirilgan organlar tomonidan qo‘llaniladi.	MJtK 116-2-modda: Jarima (10-20 BHM) va musodara. Jinoiy jazo faqat ma’muriy prefetsiyadan so‘ng.	Mavjud ixtiyoriy topshirish mexanizmini xalqaro darajada namoyish etish va saqlab qolish.
AQSh (FAA)	250 grammdan yuqori barcha dronlar Remote ID tizimida ro‘yxatdan o‘tishi shart. Part 107 qoidalari amal qiladi.	Fuqarolar tomonidan dronni urib tushirish federal jinoyatdir. Faqat maxsus federal agentliklarga ruxsat bor.	Katta miqdordagi fuqarolik jarimalari (27,500 dollargacha) va jinoiy jazo (3 yilgacha qamoq).	Dronlarni masofadan turib real vaqtda identifikatsiya qilish (Remote ID) elektron tizimini qonunchilikka kiritish.

Yevropa Ittifoqi (EASA)	Risk toifalariga asoslangan (Open, Specific, Certified). Vaznga emas, operatsiya riskiga urg‘u beriladi.	Yevroparlament direktivalari doirasida qat’iy standartlashtirilgan, kiber-xavfsizlik talablari yuqori.	Har bir a’zo davlatning milliy qonunchiligiga ko‘ra belgilanadi (Fransiyada 1 yillik qamoq va 75,000 yevro jarima).	Parvozlarni xavflilik toifalariga (Risk-based assessment) ajratish metodologiyasi.
Belarus	Jismoniy shaxslarga (fuqarolarga) dronlarni olib kirish, saqlash, sotish va ulardan foydalanish butunlay taqiqlangan.	Prezident farmonlariga muvofiq, davlat xavfsizlik organlarining cheksiz va qat’iy vakolatlari mavjud.	Ma’muriy jarimalar va jamoat xavfsizligiga zarar yetkazganlik uchun uzoq muddatli jinoiy qamoq jazolari.	Haddan tashqari total taqiqlash modeli iqtisodiy va texnologik innovatsiyalarni to‘xtatib qo‘yishini tahlil qilish.

Har qanday huquqiy regulyatsiya zamirida xavfsizlik va erkinlik o‘rtasidagi oltin muvozanatni topish vazifasi yotadi. UUAlarning eng asosiy xususiyatlaridan biri ularga yuqori aniqlikdagi optoelektronik kameralar, termovizorlar va audio-yozish qurilmalarining o‘rnatilishidir. Past balandlikda parvoz qiluvchi dron xususiy hududlar (hovlilar, uylar) ustidan uchib o‘tayotganda fuqarolarning shaxsiy va oilaviy sirlarini, ularning ruxsatisiz tasvirga olish orqali O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida mustahkamlangan shaxsiy hayot daxlsizligi huquqiga bevosita daxl qiladi.

Shu sababli, milliy xavfsizlik va jamoat tartibini bahona qilib, C-UAS tizimlarini har qanday joyda nazoratsiz qo‘llash ham inson huquqlariga zid kelishi mumkin. Bu yerda huquqiy mutanosiblik (proportionality) prinsipi amal qilishi shart. Davlat organlari antidron vositasini ishlatishdan oldin 'proportsionallik testi'dan o‘tishlari lozim: ya’ni qo‘llanilayotgan texnik choraning jamiyatga keltiradigan foydasi qonunbuzar dron yetkazishi mumkin bo‘lgan zarardan yuqori bo‘lishi kerak. Shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish to‘g‘risidagi qonunchilik talablari fuqarolik maqsadidagi dronlar operatorlariga ham majburiy yuklatilishi, tasodifan videoga tushib qolgan uchinchi shaxslarning yuzlari va shaxsiy mulk obyektlari raqamli algoritmlar yordamida xiralashtirilishi (blurring) qonun bilan talab etilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda uchuvchisiz tizimlar qonunchiligini liberallashtirish va xavfsizlik choralarini muvozanatlashgan holda tizimlashtirish, mamlakatning global texnologik innovatsiyalar markaziga aylanishiga hamda havo makonining kiber va jismoniy xavfsizligini eng yuqori darajada ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jones, M. A. (2023). Low-altitude airspace regulation and property rights: Collision of privacy and drone technology. Journal of Aviation Law and Policy, 14(2), 112–135.
2. Miller, T. R. (2025). Counter-UAS technologies and the electromagnetic spectrum: Regulatory barriers and institutional frameworks. Digital Security Review, 21(1), 78–96.
3. Nekrasov, V. A. (2024). Otvetstvennost' za nezakonnoe ispol'zovanie BPLA: sravnitel'no-pravovoy analiz zakonodatel'stva gosudarstv-uchastnikov SNG (na primere RF i Respubliki Uzbekistan). Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina (MGYUA), (4), 98–109.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 15 noyabrdagi 'O‘zbekiston Respublikasi havo bo‘shlig‘ida uchuvchisiz uchish apparatlaridan foydalanishni tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida'gi 658-son Qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).

5. O‘zbekiston Respublikasining Havo kodeksi. (1993). O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, № 6, 247-modda.

6. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. (1994). O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, № 1.

7. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. (1994). O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, № 2.

8. Smith, L. K. (2024). The European approach to drone regulations: Analyzing the EASA risk-based assessment framework. European Aviation Law Journal, 29(3), 40–58.